Milan Ječmenić,

student doktorskih studija, Pravni fakultet u Kragujevcu

POVREDA NAČELA SAVESNOSTI I POŠTENJA I ZLOUPOTREBA PRAVA IZ UGOVORA O DOŽIVOTNOM IZDRŽAVANJU*

SAŽETAK: Ugovor o doživotnom izdržavanju spada u najsloženije obligacionopravne ugovore. Kao takav, ovaj ugovor je veoma pogodan za različite vrste zloupotrebe prava. Predmet pažnje autora u ovom radu jesu upravo razne vrste zloupotrebe prava iz ugovora o doživotnom izdržavanju. Međutim, u praksi je vrlo teško odrediti jasnu granicu i napraviti razliku između zloupotrebe prava i povrede načela savesnosti i poštenja u ugovornim odnosima. Shodno tome, da li će vršenje subjektivnog prava biti okarakterisano kao zloupotreba prava ili kao povreda načela savesnosti i poštenja, zavisiće od tumačenja suda u konkretnom slučaju.

Ključne reči: ugovor o doživotnom izdržavanju, zloupotreba prava, načelo savesnosti i poštenja

1. UVODNA IZLAGANJA I POSTAVLJANJE PROBLEMA

Ugovor o doživotnom izdržavanju je ugovor kojim se primalac izdržavanja obavezuje davaocu izdržavanja da će davalac izdržavanja u momentu smrti primaoca izdržavanja steći pravo svojine na stvarima navedenim u ugovoru o doživotnom izdržavanju, ili neka druga tačno određena imovinska prava, a davalac izdržavanja se obavezuje da, kao naknadu za to, izdržava primaoca

* Rad primljen: 19. 12. 2012. godine.

izdržavanja do kraja života primaoca izdržavanja, brine se o njemu i da ga posle smrti sahrani. Ugovor o doživotnom izdržavanju je dvostrano obavezan, teretan, aleatoran, formalan, ugovor sa trajnim izvršenjem obaveze, ugovor koji se zaključuje s obzirom na posebna svojstva ličnosti ugovarača i obligacioni ugovor posebne vrste. Ugovor o doživotnom izdržavanju spada u najsloženije obligacionopravne ugovore. Ovaj ugovor mogu zaključiti sva fizička lica, pa i ona među kojima postoji zakonska obaveza izdržavanja, s tim što davalac izdržavanja može biti samo fizičko lice koje poseduje poslovnu sposobnost potrebnu za zaključenje ugovora. Davalac izdržavanja iz ugovora o doživotnom izdržavanju može biti i pravno lice. Isto tako, ugovor o doživotnom izdržavanju predstavlja pravni okvir kojim fizička lica u starosti mogu da obezbede doživotno izdržavanje ukoliko nisu u stanju da se staraju o sebi, a nemaju srodnika koji su po zakonu dužni da ih izdržavaju, ili su ih oni usled raznih okolnosti zane-marili. Interes za zaključenje ugovora o doživotnom izdržavanju ima i davalac izdržavanja, budući da kao naknadu za dato izdržavanje stiče određene stvari ili prava, a najčešće nepokretnu stvar koja je u vlasništvu primaoca izdržavanja.

„Sloboda se sastoji u tome da se može činiti sve što ne škodi drugome.”¹

Ova definicija slobode odnosi se, ne samo na ograničenja u pogledu ostvarivanja osnovnih prava i sloboda, već i na ograničenja u vršenju subjektivnih prava.²

Zloupotreba prava je nedozvoljena upotreba subjektivnog prava. Zloupotreba prava najčešće za posledicu ima nanošenje štete drugom, ali može biti i neko smetanje i druga neprijatnost. Zloupotrebu prava treba razlikovati od protivpravnog ponašanja. Za razliku od protivpravnog ponašanja kod koga nema ni privida prava, kod zloupotrebe prava se dela na osnovu prava, ali se pravo ne vrši na uobičajen način, u skladu sa njegovim ciljem, nego na neuobičajen način, ili samo sa namerom da se drugom pričinii šteta.³ Dakle, vršenje ovlašćenja ili nekog zahteva prema drugom pravnom subjektu može biti nedopušteno iako je takvo postupanje formalno zasnovano na subjektivnom pravu.

Prema kriterijumima koji se uzimaju u obzir pri utvrđivanju zloupotrebe prava postoje subjektivna i objektivna teorija zloupotrebe prava. Subjektivna teorija je zasnovana na shvatanju da zloupotreba prava postoji ukoliko titular subjektivnog prava upotrebljava svoje pravo sa namerom da naškodi drugome. Objektivna teorija zasnovana je na shvatanju da zloupotreba prava postoji ukoliko titular subjektivnog prava svoje pravo vrši na neuobičajen način, odnosno protivno njegovom društvenom i ekonomskom cilju.

¹ Deklaracija o pravima čoveka i građanina, čl. 4.

² C. Van Dam, *European Tort Law*, Oxford University press, Oxford, 2007, 48.

³ L.J. Đurović, *Zloupotreba prava u ugovornim odnosima*, Pravni život, br. 10/1995, 388.

Ostvarivanje subjektivnih prava mora biti zasnovano na načelu savesnosti i poštenja. Najvažnija karakteristika načela savesnosti i poštenja odnosi se na ograničenja u ostvarivanju subjektivnih prava,⁴ ili, drugačije rečeno, u suzbijanju zloupotrebe prava. To zapravo znači da nije lako napraviti jasnu razliku između povrede načela savesnosti i poštenja i zloupotrebe prava u ugovornim odnosima. Oba ova načela imaju istu svrhu i namenu, služe kao sredstva za moralizovanje prava. Povreda načela savesnosti i poštenja i zloupotreba prava u ugovornim odnosima dovode do istog rezultata, na primer, do poništenja ugovora. Zato neki autori poistovećuju ova dva načela, pa pod zloupotrebom prava podrazumevaju flagrantnu povredu načela savesnosti i poštenja.⁵

Zakonom o Obligacionim odnosima predviđeno je da u zasnivanju obligacionih odnosa i ostvarivanju prava i obaveza iz tih odnosa strane su dužne da se pridržavaju načela savesnosti i poštenja.⁶ Takođe, Zakonom o obligacionim odnosima predviđeno je da je zabranjeno vršenje prava iz obligacionih odnosa protivno cilju zbog koga je ono zakonom ustanovljeno ili priznato.⁷

U našem pozitivnom pravu prihvaćena je objektivna koncepcija zloupotrebe prava. Dakle, prilikom utvrđivanja zloupotrebe prava najpre treba utvrditi pravi smisao norme kojom je uređeno vršenje konkretnog subjektivnog prava, a zatim oceniti da li je postupanje subjekta tog prava u skladu sa ciljem zbog koga je konkretno subjektivno pravo zakonom priznato i ustanovljeno. Kako su u našem pozitivnom pravu predviđena primena i načela zabrane zloupotrebe prava, i načela savesnosti i poštenja i s obzirom na to da, kako je već pomenuto, nije lako utvrditi jasnu razliku između ova dva načela, to će od tumačenja suda zavisiti da li će se vršenje nekog subjektivnog prava tretirati kao zloupotreba prava ili kao povreda načela savesnosti i poštenja.

Kada su u pitanju zloupotrebe prava iz ugovora o doživotnom izdržavanju one proizlaze iz prirode i složenosti ugovora o doživotnom izdržavanju. Obaveza davaoca izdržavanja sastoji se iz više raznorodnih činidbi, koje se izvršavaju u vremenu trajanja ispunjenja obaveze, a moraju biti prilagođene potrebama primaoca izdržavanja u datom trenutku.⁸ Osim toga, bitna osobina ugovora o doživotnom izdržavanju je aleatornost, tako da se u trenutku zaklju-

⁴ B. Markesinis, H. Unberath, A. Johnston, *The German Law of Contracts*, Hart publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 123.

⁵ U nemačkoj pravnoj teoriji pod zloupotrebom prava podrazumeva se upotreba subjektivnog prava koja je protivna načelu savesnosti i poštenja, ili dobrim običajima.

⁶ Čl. 12, Zakon o obligacionim odnosima Republike Srbije, *Službeni list SFRJ* br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89 i *Službeni list SRJ* br. 31/93.

⁷ Čl. 13, Zakon o obligacionim odnosima Republike Srbije, *Službeni list SFRJ* br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89 i *Službeni list SRJ* br. 31/93.

⁸ S. Svorcan, *Komentar Zakona o nasleđivanju Srbije sa sudskom praksom*, Pravni fakultet Kragujevac, Kragujevac, 2004, 435.

čenja ugovora o doživotnom izdržavanju ne zna odnos vrednosti međusobnih davanja davaoca izdržavanja i primaoca izdržavanja. Usled toga ugovor o doživotnom izdržavanju je vrlo pogodan za razne vrste zloupotrebe prava. Mogućnosti zloupotrebe prava postoje kako na strani davaoca izdržavanja, tako i na strani primaoca izdržavanja. Na osnovu kriterijuma vremenskog trenutka vršenja zloupotrebe prava iz ugovora o doživotnom izdržavanju, zloupotrebe prava su moguće prilikom zaključenja, tokom izvršenja i u vezi sa prestankom ugovora o doživotnom izdržavanju. Predmet istraživanja u ovom radu jesu upravo razne vrste zloupotrebe prava, kao i povrede načela savesnosti i poštenja iz ugovora o doživotnom izdržavanju.

2. POVREDA NAČELA SAVESNOSTI I POŠTENJA I ZLOUPOTREBA PRAVA PRILIKOM ZAKLJUČENJA UGOVORA O DOŽIVOTNOM IZDRŽAVANJU

Ugovor o doživotnom izdržavanju je aleatoran ugovor. U trenutku zaključenja ugovora o doživotnom izdržavanju ne sme se znati odnos vrednosti međusobnih davanja davaoca izdržavanja i primaoca izdržavanja. Ukoliko bi ugovor o doživotnom izdržavanju bio zaključen sa primaocem izdržavanja čija je skoro smrt bila sasvim izvesna, recimo zbog starosti ili teške bolesti, tada na strani davaoca izdržavanja ne bi bilo nikakve neizvesnosti. Svakako, on će dobiti mnogo više nego što je dao. Tada se može postaviti pitanje da li je davalac izdržavanja uopšte preuzeo stvarnu obavezu izdržavanja, ili je zaključio ugovor o doživotnom izdržavanju u cilju pribavljanja nesrazmerne imovinske koristi očekujući skorbu smrt primaoca izdržavanja. U tom slučaju nema aleatornosti, što je jedno od osnovnih pravnih obeležja ovog ugovora.

Da li je u ovakvim slučajevima povređeno načelo savesnosti i poštenja, ili se radi o zloupotrebi prava? Pre stupanja na snagu Zakona o nasleđivanju iz 1995. godine, ugovore o doživotnom izdržavanju zaključene pod ovim okolnostima sudovi su oglašavali ništavim pozivajući se na neko od opštih pravnih načela, kao što su načelo zabrane zloupotrebe prava, ili povreda načela savesnosti i poštenja, a ponajviše pozivajući se na povredu pravila morala i dobrih običaja,⁹ a uzgred napominjući da je zloupotrebljena svrha ugovora, ili povređeno načelo savesnosti i poštenja. Ovo je svakako u skladu sa onim

⁹ Čl. 103, st. 1, Zakon o obligacionim odnosima Republike Srbije, *Službeni list SFRJ* br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89 i *Službeni list SRJ* br. 31/93. „Ugovor koji je protivan prinudnim propisima, javom poretku i dobrim običajima je ništav, osim ako cilj povređenog pravila ne upućuje na neku drugu sankciju, ili ako zakon u određenom slučaju ne propisuje što drugo.

što je već rečeno, da u praksi nije lako odrediti jasnu granicu između povrede načela savesnosti i poštenja i zloupotrebe prava u ugovornim odnosima, kao i stavom da je zloupotreba prava upotreba subjektivnog prava koja je protivna načelu savesnosti i poštenja ili dobrim običajima, te da će to u konkretnom slučaju zavisiti od tumačenja suda. Ipak, radi teorijske jasnoće, smatramo da ovakvi slučajevi predstavljaju školski primer zloupotrebe prava i to prava na zaključenje ugovora, budući da ugovor o doživotnom izdržavanju nije zaključen u cilju zbog koga je pravo na zaključenje ovog ugovora zakonom priznato i ustanovljeno, radi doživotnog izdržavanja, već u cilju pribavljanja nesrazmerne imovinske koristi. U ugovornim odnosima treba nastojati da se realizuju ciljevi zbog kojih je ugovor zaključen. Udaljiti se od ciljeva utvrđenih ugovorom, znači izvršiti akt zloupotrebe prava, jer je svako subjektivno pravo, pa i pravo na zaključenje ugovora, dato titularu radi ostvarenja određenog cilja i svrhe.¹⁰ Međutim, ovo čisto teorijsko razmatranje nema posebnu praktičnu vrednost, budući da bez obzira na šta se sud u konkretnom slučaju pozvao, posledice su iste. Tako zaključen ugovor o doživotnom izdržavanju biće ništav.

Stupanjem na snagu Zakona o nasleđivanju iz 1995. godine, ovako zaključene ugovore o doživotnom izdržavanju sudovi će poništiti pozivajući se na odredbu ovog Zakona kojom je predviđeno da sud može poništiti ugovor o doživotnom izdržavanju na zahtev zakonskih naslednika primaoca izdržavanja ako zbog bolesti ili starosti primaoca izdržavanja ugovor nije predstavljao nikakvu neizvesnost za davaoca izdržavanja.¹¹ *Ratio legis* ove odredbe Zakona o nasleđivanju sastoji se u sprečavanju zloupotrebe prava na zaključenje ugovora o doživotnom izdržavanju. Zapravo je u ovoj odredbi Zakona o nasleđivanju konkretizovan jedan vid zloupotrebe prava na zaključenje ugovora o doživotnom izdržavanju primećen u praksi. Samim tim, nestalo je potrebe za pozivanje na opšta pravna načela kakva su zloupotreba prava, povreda načela savesnosti i poštenja i povreda pravila morala i dobrih običaja, a u skladu sa dobro poznatom činjenicom da dobro pogođena posebna pravna pravila uvek imaju veću pravnu vrednost nego opšta pravna načela.

Ipak, u ovom slučaju treba ukazati na sledeće. Kriterijumi za ocenu da li se iz konkretnih okolnosti mogla očekivati skora smrt primaoca izdržavanja su starost i bolest primaoca izdržavanja. Međutim, ovi kriterijumi sami po sebi nisu dovoljni za utvrđenje da li je u konkretnom slučaju zloupotrebljeno pravo na zaključenje ugovora o doživotnom izdržavanju, već samo mogu ukazati na takvu mogućnost. Shodno tome, ovom odredbom Zakona o nasleđivanju pred-

¹⁰ D. Stojanović, *Uvod u građansko pravo*, Savremena administracija, Beograd, 1990, 171.

¹¹ Čl. 203, Zakon o nasleđivanju Republike Srbije, *Službeni glasnik RS* br. 46/1995, i *Službeni glasnik RS* br. 101/2003.

viđeno je da sud može, a čim nešto može, znači, i da ne mora, poništiti ugovor o doživotnom izdržavanju. Zloupotreba prava na zaključenje ugovora o doživotnom izdržavanju postojaće ukoliko je nepostojanje elementa aleatornosti praćeno svešću davaoca izdržavanja o bliskoj smrti primaoca izdržavanja, te da se zaključenjem ugovora o doživotnom izdržavanju stiče nesrazmerna imovinska korist na strani davaoca izdržavanja, eventualno uz nameru da se time izigraju prava zakonskih naslednika primaoca izdržavanja.

U nastavku ćemo na primeru iz sudske prakse ukazati na zloupotrebu prava na zaključenje ugovora o doživotnom izdržavanju.

„Ništav je kao nemoralan ugovor o doživotnom izdržavanju koji primalac izdržavanja, kod koga je dijagnosticiran od strane konzilijuma lekara karcinom, zaključi sa svojom suprugom, a maćehom tužioca, kao davaocem izdržavanja, jer je ona znala ili morala znati da je izvesna bliska smrt primaoca izdržavanja, te da takav ugovor nije predstavljao nikakvu neizvesnost za davaoca izdržavanja”.¹²

U konkretnom slučaju utvrđeno je da je tužilac sin pok. Ž., a da je tužena maćeha tužiocu. Otac tužioca je preminuo 4. 1. 1997. godine od karcinoma za koji je saznao 28. 5. 1996. godine. Pok. Ž. je 18. 6. 1996. godine kao primalac izdržavanja sa tuženom kao davaocem izdržavanja zaključio ugovor o doživotnom izdržavanju pri čemu je u tom momentu tužena znala od kakve bolesti pok. Ž. boluje. Iz iskaza tužene kao stranke proizlazi da je upravo ovaj ugovor o doživotnom izdržavanju zaključen zbog toga što su ona i njen pokojni suprug čuli da je testament oboriv, te da je želja pok. Ž. da nju obezbedi i da ostale naslednike isključi iz nasleđstva.

Zapravo iz iskaza tužene proizlazi da je u konkretnom slučaju zloupotrebjeno pravo na zaključenje ugovora o doživotnom izdržavanju, budući da je ugovor zaključen u cilju izigravanja naslednih prava zakonskih naslednika primaoca izdržavanja. U konkretnom slučaju nije postojala ni neizvesnost na strani davaoca izdržavanja u pogledu score smrti primaoca izdržavanja. Na osnovu ovako utvrđenog činjeničnog stanja nižestepeni sudovi su poništili ugovor o doživotnom izdržavanju, a Vrhovni sud Srbije potvrdio presude nižestepenih sudova.

¹² Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev-333/01, od 28. februara 2001, navedeno prema: O. Antić, D. Đurđević, *Priručnik za nasledno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, 289.

3. POVREDA NAČELA SAVESNOSTI I POŠTENJA I ZLOUPOTREBA PRAVA U VEZI SA PRESTANKOM UGOVORA O DOŽIVOTNOM IZDRŽAVANJU

Zakonom o nasleđivanju predviđena je mogućnost raskida ugovora o doživotnom izdržavanju ukoliko se odnosi ugovarača poremete tako da postanu nepodnošljivi.¹³ Drugi ugovori ne mogu biti raskinuti po ovom osnovu. Naime, dobri odnosi između ugovarača su preduslov za valjano ispunjenje obaveza davaoca izdržavanja. Kada se ti odnosi poremete, neke obaveze davalac izdržavanja neće moći uopšte da izvršava, kao npr. obavezu pružanja svakodnevne pažnje, a većinu ostalih obaveza neće moći valjano da ispunjava.¹⁴ U takvoj situaciji jedina mogućnost za uređenje pravnih odnosa između ugovarača je raskid ugovora o doživotnom izdržavanju. Zapravo, ugovor o doživotnom izdržavanju će biti raskinut ukoliko se odnosi ugovarača poremete tako da se više ne može ostvariti cilj ugovora.¹⁵

Zakonom o nasleđivanju takođe je predviđeno da, ukoliko je do raskida ugovora o doživotnom izdržavanju došlo krivicom jedne ugovorne strane, druga ugovorna strana ima pravo na pravičnu naknadu.¹⁶ Da li to znači da pravo da zahteva raskid ugovora o doživotnom izdržavanju ima i ugovorna strana koja je isključivo kriva za poremećaj odnosa, i posredno, da li to znači da ugovorna strana koja želi da raskine ugovor o doživotnom izdržavanju može zloupotребiti pravo na raskid ugovora o doživotnom izdržavanju po ovom osnovu i svesno poremetiti odnose do nepodnošljivosti. Na osnovu stava sudske prakse i većeg dela pravne teorije odgovor na oba pitanja je potvrđan.

Smatramo da je ovo adekvatan slučaj u kome sudska praksa mora da na najbolji način afirmiše načelo zabrane zloupotrebe prava. U praksi pravo na raskid ugovora o doživotnom izdržavanju zbog poremećenih odnosa ugovarača najčešće će zloupotrebljavati primalac izdržavanja. Zloupotrebu prava u ovom slučaju karakteriše nedostatak interesa na strani ovlašćenog lica. Svakom subjektivno pravo je priznato u cilju ostvarenja nekog interesa, pa prema tome, zloupotrebljava se jedno subjektivno pravo u slučaju kada vršenje prava od strane ovlašćenog lica ne služi ostvarenju interesa zaštićenih zakonom i

¹³ Čl. 201, Zakon o nasleđivanju Republike Srbije, *Službeni glasnik RS* br. 46/1995, i *Službeni glasnik RS* br. 101/2003.

¹⁴ S. Svorcan, *Raskid ugovora o doživotnom izdržavanju zbog poremećenih odnosa između ugovarača*, Pravni život, br. 3/88, 467.

¹⁵ S. Svorcan, *Raskid i poništaj ugovora o doživotnom izdržavanju po Zakonu o nasleđivanju Srbije iz 1995. godine*, Ugovor o doživotnom izdržavanju (Zbornik radova), Niš, 1997, 87.

¹⁶ Čl. 201, Zakon o nasleđivanju Republike Srbije, *Službeni glasnik RS* br. 46/1995, i *Službeni glasnik RS* br. 101/2003.

ugovorom, već se prava koriste protivno svrsi za koju su garantovana.¹⁷ Takav slučaj postoji ukoliko primalac izdržavanja čisto iz hira želi da raskine ugovor o doživotnom izdržavanju, a pritom nema nikakav opravdan interes za to, jer davalac izdržavanja uredno izvršava svoje ugovorne obaveze. Tada primalac izdržavanja svesno poremeti odnose do nepodnošljivosti, a onda zahteva raskid ugovora o doživotnom izdržavanju. Takvo ponašanje je protivno načelu savesnosti i poštenja, jer niko se ne može pozivati na svoje dolozne radnje i iz toga imati korist.¹⁸ Dakle, kao što vidimo, i u ovom slučaju dolazi do preplitanja načela savesnosti i poštenja i načela zabrane zloupotrebe prava. Ugovorne strane su dužne da se u ostvarivanju prava i obaveza iz ugovornih odnosa pridržavaju savesnosti i poštenja. U ovom slučaju primalac izdržavanja ponašanjem koje je protivno načelu savesnosti i poštenja stvara faktičku situaciju na osnovu koje će moći da zloupotrebi pravo na raskid ugovora o doživotnom izdržavanju.

Samim tim, postavlja se pitanje kako sprečiti zloupotrebu prava na raskid ugovora o doživotnom izdržavanju. Odgovor je jednostavan. Ne priznati pravo na raskid ugovora o doživotnom izdržavanju po ovom osnovu ugovornoj strani koja je isključivo kriva za poremećaj odnosa, odnosno koja je svesno i namerno poremetila odnose do nepodnošljivosti.

Pominjanje namere u ovom slučaju ne znači da smo time zašli u domen primene subjektivne teorije zloupotrebe prava. Prema ovoj teoriji zloupotreba prava postoji ukoliko titular upotrebljava svoje pravo jedino u nameri da naškodi drugome. Konkretno, to bi značilo da primalac izdržavanja ostvaruje pravo na raskid ugovora o doživotnom izdržavanju samo u nameri da naškodi davaocu izdržavanja. U ovom slučaju se zahteva utvrđenje činjenice da je primalac izdržavanja svesno poremetio odnose do nepodnošljivosti u nameri da konstruiše faktičku situaciju povodom koje bi mogao da zahteva raskid ugovora o doživotnom izdržavanju. Da li je on to činio i u nameri da ošteti davaoца izdržavanja irelevantno je.

U nastavku ćemo na primeru iz sudske prakse razmotriti pitanje krivice za raskid ugovora o doživotnom izdržavanju zbog poremećenih odnosa.

„Za usvajanje zahteva za raskid ugovora o doživotnom izdržavanju nije od značaja da na strani tužene nema krivice za poremećaj odnosa, bitno je da su odnosi stranaka poremećeni i da se zbog toga ugovor ne izvršava.”¹⁹

¹⁷ D. Stojanović, *nav. delo*, 175.

¹⁸ S. Svorcan, *Raskid ugovora o doživotnom izdržavanju zbog poremećenih odnosa između ugovarača*, *Pravni život*, br. 3/88, 477.

¹⁹ Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev-312/02, od 2. oktobra 2002, Izbor sudske prakse, br. 3/2003, odluka br. 36.

U konkretnom slučaju tužena je stanovala zajedno sa tužiljom u kući tužilje. Tužilja je bila gruba osoba koja je u poslednjim godinama života bolovala od teške arterioskleroze, tuženjoj se obraćala veoma grubim rečima, dolazilo je između njih svakodnevno do svađa, koje su uznemiravale čak i njihove komšije. Stoga je tužena bila prinuđena da napusti stan tužilje. Iz ovoga sledi da se ugovor faktički ne izvršava dve godine, tako da je postojao samo formalno. Vrhovni sud Srbije potvrdio je nižestepene presude kojima se raskida ugovor o doživotnom izdržavanju. Pri takvim činjenicama za usvajanje zahteva za raskid ugovora nije od značaja da tužena nije kriva za raskid ugovora, već je dovoljno da postoji poremećaj odnosa, budući da je prisustvo tužene u kući tužilje za ovu postalo nepodnošljivo i da se zbog toga ugovor već dve godine ne izvršava.

Razmotrićemo konkretnu presudu ali uz prihvatanje stava da ugovorna strana koja je isključivo kriva za poremećaj odnosa ne može zahtevati raskid ugovora po ovom osnovu, naravno ukoliko je poremećaj odnosa izazvan svesno i namerno. U konkretnom slučaju iz obrazloženja zaključujemo da je za poremećaj odnosa kriva isključivo primalac izdržavanja. Međutim, krivica primaoca izdržavanja je direktna posledica bolesti od koje je ona bolovala, tako da u ovom slučaju nije do poremećaja odnosa došlo svesnim i namernim delovanjem primaoca izdržavanja. Dakle, u konkretnom slučaju je trebalo raskinuti ugovor o doživotnom izdržavanju.

Pretpostavimo da se primalac izdržavanja izvesno vreme po zaključenju ugovora o doživotnom izdržavanju pokajao, recimo zato što želi da zaključiti ugovor o doživotnom izdržavanju sa nekim drugim fizičkim licem kao davao-cem izdržavanja. Zbog toga on svesno poremeti odnose do nepodnošljivosti i onda po tom osnovu zahteva raskid ugovora o doživotnom izdržavanju. U takvom slučaju nema nikakvog opravdanog razloga da se primaocu izdržavanja prizna pravo da zahteva raskid ugovora o doživotnom izdržavanju.

Afirmacija načela zabrane zloupotrebe prava u ovom slučaju najbolje je iskazana u hrvatskoj sudskoj praksi kroz jednu odluku Vrhovnog suda Republike Hrvatske:

„Pravo na raskid ugovora o doživotnom uzdržavanju ne pripada onoj strani čija krivnja za poremećenost odnosa ukazuje na zloupotrebu prava izazivanjem poremećenosti odnosa u nameri da zajednički život postane nepodnošljiv i da se ugovor raskine.”²⁰

Predmet spora je bio zahtev za raskid ugovora o doživotnom izdržavanju i brisanje zabeležbe tog ugovora u zemljišnoj knjizi, a u ovom revizijskom

²⁰ Rešenje Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Rev-961/01, od 12. juna 2002., www.iu-sinfo.hr, 22. 11. 2012.

stepenu postupka sporno je jesu li se ostvarile zakonske pretpostavke za raskid ugovora zbog nepodnošljivosti zajedničkog života.

Pravilno su po oceni ovog revizijskog suda sudovi prvog i drugog stepena primenili materijalno pravo kada su iz utvrđenih činjenica ocenili da su međusobni odnosi stranaka toliko poremećeni da bi njihov zajednički život bio nepodnošljiv, te zauzeli pravni stav da sama poremećenost odnosa ugovornika do nepodnošljivosti zajedničkog života predstavlja dovoljan razlog za raskid ugovora i onda kada je on nepodnošljiv samo za jednu ugovornu stranu.

Sudovi su međutim pogrešno primenili materijalno pravo kada su ocenili da je krivnja za poremećenost odnosa ugovornih strana sasvim irelevantna za odluku o raskidu ugovora.

Krivnja za poremećenost odnosa ugovornika relevantna je ukoliko ukazuje na zloupotrebu prava, jer pravni poredak zloupotrebu prava zabranjuje i naređuje ugovornicima da se u ostvarivanju prava i obaveza iz ugovornih odnosa pridržavaju načela savesnosti i poštenja.

Kada je u pitanju raskid ugovora o doživotnom izdržavanju zloupotreba prava postojala bi u slučaju da jedna ugovorna strana izaziva poremećenost odnosa u nameri da zajednički život postane nepodnošljiv (odnosno u ovom slučaju da se čini da će biti nepodnošljiv zajednički život koji predstoji) i da se ugovor raskine. Ovo stoga što je pravo na raskid ugovora o doživotnom izdržavanju u slučaju kad je ugovorena zajednica života priznato pod pretpostavkom savesnog i poštenog korišćenja i vršenja prava, a u cilju da se ugovornici koji su se inače savesno koristili svojim pravima ne prisiljavaju na zajednički život i onda kada je on zbog poremećenosti odnosa postao ili bi bio nepodnošljiv.

Pravo na raskid ugovora priznati nesavesnoj strani, onoj čije je skrivljeno ponašanje usmereno na stvaranje nepodnošljivih odnosa u cilju raskida ugovora, značilo bi pružiti sudsku zaštitu zloupotrebi prava, a to, kako je već rečeno, pravni poredak ne dopušta. U izloženom smislu krivnja za poremećenost odnosa ugovornika pravno je odlučna za odluku o osnovanosti zahteva za raskid ugovora o doživotnom izdržavanju.

U ovom je postupku utvrđeno da je tužiteljica zbog svog slabog zdravstvenog stanja trebala živeti u kući tuženih, a da je počela bezrazložno odbijati hranu, zaključavati se u kući i tuženima otežavati i onemogućavati da ispunjavaju svoju obavezu davanja izdržavanja, te da se preselila kod svoje rodbine, opravdavajući svoje ponašanje time da drugotuženi više i da se ona njega plaši.

Navedene okolnosti ukazuju na mogućnost postojanja zloupotrebe prava od strane tužiteljice, pa je u izloženom smislu radi pravilne primene materijalnog prava trebalo utvrditi je li tužiteljica svesno izazvala poremećenost odnosa u nameri da zajednički život stranaka postane nepodnošljiv i da se zbog toga sporni ugovor o doživotnom izdržavanju raskine.

4. POVREDA NAČELA SAVESNOSTI I POŠTENJA I ZLOUPOTREBA PRAVA TOKOM IZVRŠENJA UGOVORA O DOŽIVOTNOM IZDRŽAVANJU

Usled toga što su obaveze davaoca izdržavanja iz ugovora o doživotnom izdržavanju veoma složene i raznovrsne, primalac izdržavanja može konstantno izražavati nezadovoljstvo u pogledu načina na koji davalac izdržavanja izvršava svoje obaveze, te na taj način onemogućiti davaoca izdržavanja da svoje obaveze izvršava, a u cilju prestanka ugovornog odnosa. Konstantno izražavanje nezadovoljstva u pogledu načina na koji davalac izdržavanja izvršava svoje ugovorne obaveze predstavlja tzv. šikanozno vršenje prava. Takav slučaj individualne zloupotrebe prava karakteriše se time što je način ponašanja poverioca sa etičkog stanovišta šikanozan i grubo egoističan.²¹ Greška se ne sastoji u povredi obaveze poverioca prema drugoj ugovornoj strani, već u tome što je poverilac u vršenju svog prava svoje interese nesrazmerno precenio.

Međutim, konstantnim izražavanjem nezadovoljstva, odnosno šikanoznim vršenjem prava, primalac izdržavanja takođe i onemogućava davaoca izdržavanja da svoje obaveze izvršava. Primalac izdržavanja na taj način krši jednu od svojih osnovnih obaveza iz ugovora o doživotnom izdržavanju, obavezu saradnje sa davaocem izdržavanja u pogledu ispunjenja davaočevih obaveza. Zapravo, primalac izdržavanja vrši opstrukciju u cilju prestanka ugovornog odnosa. Načelo savesnosti i poštenja može se povrediti i izvršiti akt zloupotrebe prava ukoliko jedno lice iz povrede sopstvenih ugovornih obaveza izvlači za sebe koristi.²²

5. ZAKLJUČAK

Kao što se može videti zloupotreba prava i povreda načela savesnosti i poštenja u vezi sa ugovorom o doživotnom izdržavanju proizlaze iz prirode i složenosti ovog ugovora. Unošenje odredbe po kojoj sud može poništiti ugovor o doživotnom izdržavanju na zahtev zakonskih naslednika primaoca izdržavanja ako zbog bolesti ili starosti primaoca izdržavanja ugovor nije predstavljao nikakvu neizvesnost za davaoca izdržavanja u Zakon o nasleđivanju iz 1995. godine svakako je rešenje vredno pohvale. Zapravo je u ovoj odredbi konkretizovan jedan vid zloupotrebe prava na zaključenje ugovora o doživotnom izdržavanju primećen u praksi te je, samim tim, nestalo potrebe za

²¹ D. Stojanović, *nav. delo*, 171.

²² *Isto*, 178.

pozivanje na opšta pravna načela kakva su zloupotreba prava, povreda načela savesnosti i poštenja i povreda pravila morala i dobrih običaja. Što se tiče raskida ugovora o doživotnom izdržavanju zbog poremećenih odnosa između ugovarača, smatramo da ne bi trebalo priznati pravo da zahteva raskid ugovora po ovom osnovu ugovornoj strani koja je isključivo kriva za poremećaj odnosa. Što se tiče šikanoznog vršenja prava iz ugovora o doživotnom izdržavanju, ta mogućnost prizlazi iz toga što su obaveze davaoca izdržavanja vrlo raznovrsne, složene, a vreme njihovog izvršavanja može trajati godinama. Svakako da nije lako u takvom slučaju ustanoviti da li su zamerke primaoca izdržavanja na način na koji davalac izdržavanja svoje obaveze izvršava opravdane, ili pak prelaze u domen šikanoznog vršenja prava.

VIOLATION OF THE PRINCIPLE OF GOOD FAITH AND ABUSE OF RIGHTS FROM LIFELONG MAINTENANCE AGREEMENT

Milan Ječmenić

Student of Ph. D. studies at the Faculty of law in Kragujevac, Serbia

S u m m a r y

The lifelong maintenance agreement is one of the most complex agreements. Because of that this agreement is very suitable for different types of abuse of rights. However, in practice, it is very difficult to identify a clear line and make a clear distinction between abuse of the rights and violations of the principle of good faith in contractual relations. Accordingly, whether the exercise of subjective rights shall be characterized as an abuse of the rights or violations of the principle of good faith will depend on the interpretation of the court in that particular case.

Keywords: the lifelong maintenance agreement, the abuse of the rights, the principle of good faith